

and West, as a living organism that has accepted and is still absorbing several influences from neighboring countries and their respective traditions. The attempt of a “foreigner”, like Dr. Gordana Blagojević, to introduce us through a non-native language, Greek, to the dancing tradition of her native place is remarkable. Her book is raw material for the understanding

and the respect of a complicated, cultural tradition, like the Serbian. I particularly applaud the rare collection of historical photos that accompany the writer’s dancing descriptions and which manage to travel readers to the Serbian land, sealing, this way, the similarities but also the deep friendship amongst “our” peoples.

Maria Hnaraki

Изазови визуелне антропологије: Историја Балкана у сликама

Осврт на FWF – пројекат *Visualising family, gender relations and the body: The Balkans approx. 1860-1950*

Документовање социокултурног живота издвојило се као једна од значајних намена фото-апарата и камере још од времена када је привилегија руковања овим изумима припадала искључиво професионалцима. Са почецима њихове шире употребе, тај потенцијал су, између осталих, свесрдно искористили антрополози, утирући уједно тиме и пут визуелној антропологији. Могуће је да је то и један од узрока повезивања ове области најпре са етнографском документарном продукцијом, у смислу визуелне грађе чији су аутори сами антрополози, и то превасходно у научне сврхе. Ипак, не треба заборавити да ова грана антропологије промовише и истраживања визуелног материјала који су други аутори стварали за различите намене, што у фокус интересовања посебно поставља начин представљања и интерпретације путем одговарајућег визуелног медија. Управо је изазов оваквог истраживања инспирисао пројекат на тему проучавања фотографија начињених на подручју Балкана у периоду од 1860. до 1950. године, а у

реализацији Центра за историју југоисточне Европе при Универзитету у Грацу. Још прецизније, идеја овог пројекта настала је након што је констатовано непостојање критичке рефлексije у ревизији историје Балкана, када је реч о визуелној грађи и изворима.

Комплексност оваквог подухвата огледа се на више нивоа. Удаљеност просторно али и временски спецификованог „терена“ није једини проблем са којим ће аустријске колеге морати да се суоче. Природа грађе у овом случају такође захтева посебну пажњу и опрезност, на које нарочито „опомиње“ савремени контекст постмодерног друштва, у коме је јасно да фотографија непосредно представља оне који се на њој налазе, али да је у њу посредно учитан и социокултурни оквир из кога је потекао њен аутор. Стога се као један од битних захтева овог пројекта намеће паралелно разматрање контекста продукције и коришћења фотографија, са анализом самог њиховог садржаја. Лични печат аутора, који ове

визуелне творевине могу у себи носити, такође се не сме занемарити, иако не мора нужно имати онолики значај колики му се на први поглед може придати. Бавећи се социјалном праксом фотографисања, њеним импликацијама и интерпретацијама, Бурдије је истакао да друштво ставља ову праксу под свој колективни надзор, тако да и најбаналнија фотографија, поред експлицитних намера свога аутора, изражава систем шема, перцепција, мисли и вредновања заједничких целом друштву. Овакав приступ свакако охрабрује подухват какав је овај пројекат и даје му полета у суочавању и са другим изазовима које једно овако узбудљиво и интересантно истраживање у оквиру визуелне антропологије нуди.

Главни циљ и допринос овог пројекта познавању историје Балкана огледа се у другачијем приступу овом пољу, који фокусирањем на визуелне презентације даје „глас“ фотографисаним субјектима и обавештава о начину на који су они сами желели да буду представљени и запамћени. Друштвени слој, чији ће се систем шема, перцепција, мисли и вредновања анализирати путем фотографија рађених у оквиру овог пројекта, представља један прилично мали, али уједно јако утицајан сегмент некадашњег живља на Балкану. Едукација као један од главних адута за стицање водећих позиција, а поготово дипломе стечене на европским универзитетима – као „улазнице“ за друштвену елиту – донеле су са собом и нове начине схватања и погледа на свет, иначе веома различите од оних паралелно постојећих на селима и у мањим срединама, и често прилагођене потребама новонастале националне државе. Заузимајући водеће улоге у политичком, економском, правном и културном животу, као и у другим сферама моћи,

припадници овог слоја успешно су промовисали своје вредности и идеологије као парадигме успеха и прогреса, уједно стварајући и утемељујући дистанцу у односу на руралну средину, а све то – врло често – путем стратегија (само)презентације кроз фотографију. Исто тако, на овим визуелним творевинама је посебно видљиво и интересантно прожимање јавних и породичних дискурса, као и њихово рефлектовање на креирања рода, конструкције фигуре појединца у породици и, уопште, конструкције саме породице.

Појединачне и породичне слике, које ће овде бити у фокусу, потписали су локални фотографи који су у дужем периоду успешно радили у Београду, Сарајеву и Софији, попут Анастаса и Милана Јовановића у Београду, или попут породице Карастојанова у Софији. Фотографије начињене у њиховим атељеима, са раскошним позадинама, са „моделима“ одевеним по моди европских метропола, уз став препознатљив у ликовној уметности средине 19. века, помагали су самопрезентацију и креирање идентитета једне грађанске културе која је себе видела као део европске елите. На својим фотографијама, појединци су неретко остављали додатне информације које сведоче о њиховој привилегованој позицији, као што су посвете на страним језицима, или потписи који потцртавају њихову улогу у друштву и достигнућа у пословном или културном животу. У неким случајевима су те информације додате накнадно, од стране каснијих власника ових фотографија, који су тиме помогли контекстуализацију живота портретисаних. Ти усмени натписи, као и колекција више фотографија појединаца или пак целих фото-албума, наглашавају наративну димензију фотографија и омогућавају читање *суспендованих конверзација* (Langford) – прича које су визуелно забележене на

аверсу и које би, иначе, једино приказани на сликама или њима блиски могли дочарати.

Читави корпуси поменутих, али и других познатих фотографа обимних колекција биће проучени и анализирани коришћењем серијско-иконографског метода, који отвара могућност класификација фотографија у повезане групе (као што су породични портрети, фотографије са венчања, фотографије умрлих, визиткарте и разгледнице), и који информише о значајним социоекономским трендовима и односима. Поред тога, дубинска анализа одабраних фотографија понудиће даље увиде на микро нивоу. Да би се указало на различитост ових слика у односу на спољашњу тачку гледишта, оне ће бити упоређене са фотографијама чији су аутори западноевропски истраживачи који су путовали Балканом у приближно истом временском периоду (као што је Arthur Haberlandt), и који су користили фото-апарат у документарне сврхе, визуализујући оно што су сматрали вредним записа и приказивања западној публици.

Циљ овог пројекта нису само обрада и анализа грађанске културе Балкана с краја 19. и почетка 20. века на основу њене визуелне заоставштине, већ и предочавање и преиспитивање данашње историографије Југоисточне Европе, те деконструкција једноличних слика и наратива, базираних на текстуалности и традираних из генерације у генерацију појединаца и елите чији печат превасходно носе. Кроз анализу самог начина чувања, обраде, класификације и документације визуелне грађе, намера је да се прикаже њен данашњи значај у друштву и, како је већ Банкс показао, сама визуелна култура и социјалне, политичке и историјске снаге које је формирају и управљају њоме, пружајући тиме додатни слој значења свакој појединачној слици. Изнад свега, замишљено је да овај пројекат пружи даљи подстрек већ постојећим дебатама на тему историје породице, родних односа у урбаним контекстима, историје тела, модернизацијских процеса и економског развоја, материјалне културе и повећаног значаја фотографије за популацију.

Ана Ђорђевић
Весна Трифуновић

Пластичне деведесете

Аутори изложбе: мр Марко Стојановић и мр Милош Матић;
Етнографски музеј у Београду, 20. септембар – 20. децембар 2010.

Деведесете године прошлог века виђене из угла двојице антрополога, Марка Стојановића и Милоша Матића, оживљене су прошле јесени у виду изложбе *Пластичне деведесете* у Етнографском музеју у Београду. Изложбом је уједно обележено и 109 година од оснивања ове институције, али –

чини се – и најављен њен даљи рад у оквирима нових музеолошких и антрополошких концепција какве су овде примењене. Овде је подржана визија новог музеја, садржана у идеји „Telling story of space, time or concept instead of historiography“ (Т. Шола).